
 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

El paper de l'IRL en la promoció internacional dels estudis catalans

Andreu Bosch i Rodoreda

17 de maig de 2013

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Gràcies, en primer lloc, a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer per haver-me convidat a participar en aquesta I Conferència de l'Aula Joaquim Molas sobre “La catalanística en l'acadèmia global”.

És sabut que una de les missions fonamentals de l'Institut Ramon Llull (IRL) és la promoció dels estudis de llengua i cultura catalanes a les universitats de l'exterior. I ho fa subscriuint acords per a la implantació o la consolidació d'estudis catalans i donant suport a les universitats, el professorat i els estudiants per mitjà de diversos programes i línies d'ajuts. En aquest sentit, més de 150 universitats de tot el món imparteixen docència d'estudis catalans i anualment una mitjana de 6.000 estudiants segueixen cursos de llengua i/o cultura catalanes.

També és sabut que l'IRL va assumir, en el moment de la seva constitució el 2002, l'administració dels ajuts als lectorats de català de 85 universitats de l'exterior i la selecció parcial dels lectors que s'hi destinaven, uns ajuts que es van impulsar des de la Comissió de promoció de l'ensenyament del català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya durant el període 1988-2002. Actualment, l'IRL gestiona la docència dels estudis catalans a 114 universitats de l'exterior (125 el curs 2009-2010) articulades formalment a l'entorn de la Xarxa universitària d'estudis catalans a l'exterior, que des de 2009 disposa de la plataforma digital de comunicació i coordinació Xarxallull.cat; per altra banda, convé recordar que l'IRL s'ocupa també de la selecció i la formació específica i continuada de tot el seu professorat, fomenta la qualitat i la innovació docent en l'ensenyament del català com a llengua estrangera i, com dèiem, formalitza les relacions amb les universitats de l'exterior per mitjà de convenis de col·laboració que en regulen i en garanteixen les condicions.

Avui l'IRL afronta com un dels principals eixos estratègics la necessitat de redefinir la Xarxa universitària d'estudis catalans a l'exterior, una xarxa que al llarg dels darrers 10 anys s'ha anat dotant d'una sòlida estructura organitzativa i que ha experimentat un creixement territorial remarcable, especialment a Europa i a NordAmèrica. Després d'aquesta etapa de creixement en termes quantitativus i a fi d'obtenir un major impacte, uns millors resultats en termes qualitativus i una visualització internacional més efectiva dels estudis catalans, ja al curs 2010-2011 es van començar a prioritzar els ajuts per a la docència d'estudis catalans d'acord amb criteris d'excel·lència acadèmica, de recorregut curricular, del grau d'implicació econòmica de les universitats i d'acord amb el seu interès estratègic.

Cal tenir present, tanmateix, que aquestes xifres situen la llengua catalana a nivells molt per sobre de les xifres relatives a institucions públiques anàlogues de projecció internacional d'altres llengües, d'acord amb les dades d'un informe sobre polítiques de suport a la docència de la llengua i la cultura en universitats de l'exterior elaborat el gener de 2012: superàvem les 103 universitats amb docència de finlandès i les 108 del portuguès, i estàvem molt per sobre de les 62 del neerlandès, les 43 del txec i les 36 del romanès, per citar alguns exemples de llengües oficials a la Unió Europea comparables demogràficament a la nostra.

De fet, aquesta redefinició de la Xarxa pretén garantir el nivell de competitivitat dels estudis catalans a les universitats de l'exterior. Des d'aquesta perspectiva s'explica, per exemple, l'acord amb la Universitat de Leipzig d'implantació d'estudis de Traductologia de grau i postgrau subscrit el 2010, que la tardor passada va donar els primers titulats de màster i a la fi d'aquest curs 2012-2013 en sortirà la primera promoció de graduats, després de tres anys de docència. I amb el mateix criteri, s'han signat acords amb la Universitat de Constança (Alemanya), per oferir des d'aquest curs un *minor* de Català als estudis de grau, i Estudis de Literatura i Lingüística Catalanes als màsters dels Departaments de Literatures Romàniques i Lingüística Romànica; també amb la Universitat de Birmingham, on s'ha creat un *minor* en Estudis Catalans, amb menció específica en l'oferta de *bachelors*. I, en la mateixa línia, el 2011 es va signar el conveni que ha permès aquest 2013 iniciar docència de Llengua i Cultura Catalanes a la Monash University, de Melbourne, a Austràlia, sota la direcció del professor titular d'Estudis Catalans i Hispànics Stewart King. I altres millores curriculars s'han aplicat aquest curs a la Universitat Queen Mary de Londres, a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, a la Universitat de Sant Petersburg i a la Universitat de Hèlsinki, on s'oferirà, per exemple, una nova assignatura de Sociolingüística Catalana. També el curs que ve

s'implantarà una *mineure* d'Estudis Catalans a la Universitat de Mont-real, al Quebec. Finalment, vull destacar l'acord amb la Universitat de Granada, on s'imparteixen Estudis Catalans des dels anys 60 i des de en fa 25 sota la tutela de la professora titular de Filologia Catalana a la Facultat de Filosofia i Lletres Lourdes Sánchez (abans, ho havien estat Montserrat Rubió i Lois, Mercedes Saura i Luisa Trias Folch). En aquesta universitat andalusa, pionera a l'Estat en la introducció dels estudis de Traducció, aquest curs 2012-2013 s'ha desplegat, amb la col·laboració de l'IRL, un projecte d'ampliació i consolidació d'aquests estudis a la Facultat de Lletres i d'introducció del català a la Facultat de Traducció i Interpretació.

Un capítol a part mereix la Qualificació complementària en llengua i cultura catalanes que es desenvolupa a diverses universitats alemanyes. Es tracta d'un programa formatiu aplicat de manera addicional als estudis de grau i màster en universitats que imparteixen docència d'estudis catalans amb el suport de l'Institut Ramon Llull, una iniciativa que vol implicar la comunitat científica i docent del món de la catalanística a Alemanya posant en relació les diverses universitats d'aquest país, en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats (XVU). Adreçat a estudiants de qualsevol carrera universitària, aquest programa s'estructura en un mòdul bàsic de llengua i cultura catalanes de 150 hores lectives i un mòdul especialitzat de 50 hores amb assignatures sobre temes diversos impartides per professorat visitant de la XVU (amb una introducció al llenguatge d'especialitat d'una de les àrees de coneixement, de 25 hores, més un curs d'introducció a una de les àrees de coneixement: Periodisme i Mitjans de Comunicació, Patrimoni i Gestió Cultural, Política i Dret, Economia i Cultura Empresarial, Literatura i Traducció, d'unes altres 25 hores). El programa, que fomenta l'intercanvi de professorat i la realització d'estades de pràctiques dels estudiants en empreses i institucions catalanes, ha contribuït a la consolidació del currículum d'estudis catalans en la desena d'universitats on s'ha pogut implantar.

L'Institut Ramon Llull també fomenta els estudis avançats i la recerca sobre la llengua i la cultura catalanes a través de centres d'estudi i de càtedres de professors visitants en universitats de prestigi reconegut, com ara:

- El Centre d'Estudis Catalans de la Universitat de La Sorbona de París, dirigit per la catedràtica de Filologia Catalana Mònica Güell. El centre està dotat d'una Càtedra de Llengua i Cultura Catalanes per a la impartició d'estudis de català amb un Diploma

Universitari propi, on s'organitzen, a més, activitats de recerca i difusió de la cultura catalana, com ara conferències, seminaris, exposicions, etc.

- El Centre de Recerca en Estudis Catalans, de la Universitat Queen Mary de Londres, dirigit pel Dr. Jordi Làrios, on s'organitzen activitats acadèmiques adreçades a promoure la recerca en estudis catalans des d'una perspectiva transversal i interdisciplinària (art, arquitectura, cinema, literatura...). Per exemple, el març de 2011 va tenir lloc la conferència anual del Centre sobre Joan Miró, “Joan Miró: the assassination of painting”, a càrrec d'Elza Adamowicz (QMUL), publicada el 2012 a *Tesserae. Journal of Iberian and Latin American Studies*; i al juny d'aquell any es va celebrar el congrés internacional sobre artistes catalans d'avantguarda ModernArt.Cat, que va tractar diferents aspectes de l'art català entre el Modernisme i l'actualitat, i va reunir professorat i especialistes d'arreu del món. Un altre exemple: el passat 14 de març hi va tenir lloc la conferència anual de 2013, que duia per títol “Catalonia in Translation: Languages, Landscapes, Performance”, a càrrec d'Helena Buffery, del Departament d'Estudis Hispànics de la Universitat de Cork i presidenta de l'Anglo-Catalan Society.

Pel que fa a les càtedres, amb estudis curriculars generalment adscrits a estudis de postgrau, donem suport a tres universitats nord-americanes:

- La Càtedra Rodoreda, adscrita al Graduate Center de la CUNY, dirigida pel sociolingüista José del Valle, on s'imparteixen anualment dos seminaris de doctorat, un de literatura catalana contemporània i, des de fa tres anys, un de sociolingüística catalana, per on hi han passat especialistes com Enric Bou (Universitat de Brown), Brad Epps (Universitat de Harvard) i Jaume Martí Olivella (Universitat de New Hampshire), en l'àmbit de la literatura, o Emili Boix (UB), Maite Puigdevall (UOC), Joan Pujolar (UOC) i Kathryn Woolard (UCSD), en l'àmbit de la sociolingüística. L'octubre de 2011 les delegacions a Nova York del Quebec, Flandes, Gal·les, País Basc i Catalunya i l'oficina de l'IRL a NY, en col·laboració amb el Graduate Center de la CUNY, van organitzar una taula rodona sobre polítiques lingüístiques en un món globalitzat: “Language Policies: Why do they matter?”, moderada per Robert Lane Greene, periodista de *The Economist*.
- La Càtedra d'Estudis Catalans Joan Coromines, de la Universitat de Chicago, dirigida per Mario Santana, d'ençà del curs 2005-2006, on han impartit docència Vicent

Benet (Universitat Jaume I), Josep Quer (UPF), Amadeu Viana (UdL) i Montserrat Lunati (Universitat de Cardiff), entre altres.

- I la Càtedra Ginebre Serra, de la Universitat de Stanford, dirigida per Joan Ramon Resina, per on han passat acadèmics com Àngel Castiñeira (ESADE), Xavier Antich, doctor en Filosofia i professor d'Història de les Idees Estètiques de la UdG; Patrizio Rigobon (professor recercador a Ca' Foscari di Venezia), etc.

Fins al curs 2011-2012, la Càtedra Dalí de la Universitat de Brown, dirigida per Enric Bou (ara titular a la Università Ca' Foscari di Venezia), havia acollit seminaris semestrals de Xavier Rubert de Ventós i de Jaume Subirana (UOC). També fins al curs passat la Càtedra Mompou del Graduate Center de la CUNY organitzava cursos de doctorat sobre musicologia catalana en el marc de l'acord de col·laboració amb la Foundation for Iberian Music dirigida per Antoni Pizà.

Un aspecte essencial en la difusió de la catalanística a les universitats de l'exterior és que aquesta es canalitza a través d'una doble figura acadèmica i docent: d'una banda, la del responsable acadèmic dels estudis catalans, professorat titular a les universitats, molts dels quals —però no tots— són estudiosos catalanistes. És aquesta la figura fonamental que constitueix la base de les relacions institucionals i acadèmiques entre l'IRL i les universitats amb les quals subscriuim acords. D'altra banda, la figura del lector de català, en el nostre cas professorat de llengua i cultura catalanes, que, per bé que seleccionat per l'IRL, és contractat per les universitats, una figura que assumeix el paper de dinamitzador dels estudis catalans a les universitats de l'exterior, generalment en col·laboració amb el responsable acadèmic.

En aquest sentit, convé fer esment al programa de promoció d'activitats acadèmiques i culturals a les universitats de l'exterior, un mecanisme de difusió de la cultura catalana i alhora de transmissió de coneixement i recerca, i sovint també amb un clar caràcter multidisciplinari.

Vegem-ne alguns exemples. Del 2011 destaquem el II Taller Internacional Cuba i els Països Catalans “Encuentro de Pueblos y Culturas” a la Universitat de l'Havana, que comptà amb la participació de la FIAC, i la taula rodona a què feia referència més amunt sobre polítiques lingüístiques i globalització que el passat 24 d'octubre van organitzar a Nova York les delegacions dels governs del Quebec, Flandes, Gal·les, País Basc i Catalunya, amb l'oficina de

l'IRL, en col·laboració amb el Graduate Center de la CUNY i la Càtedra Rodoreda d'aquesta universitat.

Del 2012, cal destacar el Simposi de commemoració del 40è aniversari dels estudis de catalanística a la Universitat Eötvös Loránd de Budapest, a l'abril, on vaig tenir l'honor de participar, amb altres col·legues catalans, al costat de catalanòfils hongaresos com Kálmán Faluba, Ildikó Szijj i Tibor Berta. A finals d'agost, el Seminari "Presencia catalana en México y el resto de América latina", que va coincidir amb la inauguració de la Biblioteca Catalana "Josep M. Murià i Romaní" de la Biblioteca Pública del Estado de Jalisco i la Universitat de Guadalajara. I no vull deixar de citar la gira d'Anna Roig i *L'ombre de ton chien* el maig passat per 7 ciutats i universitats alemanyes on s'imparteixen estudis de català, després de l'èxit de la gira dels Amics de les Arts el 2011. A l'octubre va tenir lloc el Simposi "Catalunya i el moviment obrer", a les universitats de Harvard i de Columbia, coordinat pel professor Brad Epps; i al novembre, a la Universitat de Glasgow, la primera jornada de cultura catalana arran de l'acord de col·laboració signat aquest setembre entre el FC Barcelona i l'IRL, que el passat mes d'abril vam repetir a la Universitat de París 3 - Sorbonne Nouvelle.

Aquesta primavera, dins el marc de commemoració de l'Any Espriu, el 29 d'abril, a la Universitat de Granada, es va inaugurar el primer lectorat de català amb la participació de dues personalitats rellevants coneedores de la vida i l'obra de Salvador Espriu. D'una banda, el periodista i escriptor Agustí Pons, autor de la recent biografia *Espriu, transparent*, que va oferir la conferència "Leer a Espriu, hoy" i, d'altra banda, Antonio Jiménez Millán, catedràtic de Filologia Romànica a la Universitat de Màlaga, que ens va mostrar "Algunas claves de la poesía de Salvador Espriu".

A la Università Ca' Foscari di Venezia, que compta amb els professors Patrizio Rigobon, Enric Bou i Albert Morales, els actes de Sant Jordi es van adscriure al cicle anomenat *#primavera_en_català. In viaggio per l'Europa multilingüe* que es duu a terme durant els mesos d'abril i maig en aquesta universitat. Es va comptar amb la conferència "Tradurre Mercè Rodoreda in italiano", a càrrec de Giuseppe Tavani, doctor *honoris causa* per les universitats de Santiago de Compostel·la, Barcelona i Lisboa, membre de l'IEC, Creu de Sant Jordi 1997 i Premi Ramon Llull 2004, i amb una segona conferència sobre l'obra espriuana, a càrrec de Giulia Lanciani, doctora *honoris causa* per la Universidade Nova de Lisboa i traductora d'Espriu. Si el primer va compartir algunes de les seves erudites reflexions sobre la traducció, la metodologia traductològica i alguns dels problemes concrets que li ha plantejat traduir a

l'italià *Mirall trencat* (*Specchio infranto*. Roma, La Nuova Frontiera, 2013), la lusitanista Giulia Lanciani va pronunciar la conferència “La poesia di Salvador Espriu”, en què va presentar les dificultats que suposa traduir poesia i alguns dels trets característics de l'obra espriuana i dels seus mites més recurrents, com Sinera.

Acabo aquest apartat citant la celebració del Cork World Book Fest, que se celebra des de l'any 2005, on el passat 27 d'abril es va convidar Isona Passola per presentar el seu nou projecte cinematogràfic, *L'endemà*, gràcies a la col·laboració de l'Institut Ramon Llull, la biblioteca municipal de Cork i el Departament d'Estudis Hispànics de la Universitat de Cork on estan adscrits els estudis catalans. Isona Passola va ser presentada per Helena Buffery, responsable dels estudis catalans a Cork i presidenta de l'Anglo-Catalan Society. A més, Eva Bru-Domínguez, investigadora postdoctoral al Departament d'Estudis Hispànics, va oferir un tast de cinema català contemporani, i va mostrar i analitzar determinades escenes cinematogràfiques relacionades amb la identitat i la memòria de Catalunya.

En definitiva, per tal de garantir el nivell de competitivitat dels estudis catalans a les universitats de l'exterior cal reforçar els instruments que permeten la millora de la qualitat docent del professorat i de les prestacions als estudiants:

- Adaptant l'oferta docent als canvis curriculars, reorientant-la cap als estudis de màster i postgrau, i promovent itineraris interdisciplinaris, no orientats únicament als estudis filològics: Regne Unit (Film Studies), França i Itàlia (Llengües Estrangeres Aplicades), Alemanya (Qualificació complementària), EUA (Estudis Ibèrics i Europeus).
- Introduint la formació en traducció als programes d'estudis catalans de l'exterior.
- Ampliant els programes de formació del professorat de català com a llengua estrangera en els països amb més massa crítica d'universitats amb estudis catalans (Regne Unit, França, Itàlia, Alemanya, EUA).
- Impulsant el programa de beques per a estudiants de grau i incrementar les beques de perfeccionament per a postgraduats, futurs professors de català de les universitats d'origen.

I, paral·lelament, per tal d'afavorir la promoció de la recerca sobre llengua i cultura catalanes, considerem que és fonamental:

- Potenciar els centres d'estudi i càtedres de professors visitants en universitats de prestigi internacionalment reconegut on s'imparteixen estudis catalans en programes de postgrau, màsters i doctorats i promoure que actuïn com a pols dinamitzadors i centres de referència per a la recerca i la docència, per donar una major visibilitat i un major reconeixement internacional als estudis catalans, estimular-ne l'interès i afavorir la mobilitat del professorat (La Sorbona, Queen Mary, Stanford, Chicago, etc.).
- Promoure projectes de recerca en lingüística, literatura comparada, estudis culturals, cinema, etc., que permetrien integrar els estudis catalans en els projectes d'investigació dels departaments i en les xarxes internacionals de recerca universitària, facilitarien l'intercanvi de coneixement, així com la mobilitat internacional del professorat i l'alumnat, i conferirien un valor afegit al fet de disposar d'un programa d'estudis catalans (Queen Mary, ENS de Lió, Leipzig, Stanford, Harvard, Lisboa, etc.).
- I impulsar el paper assessor de les associacions internacionals de catalanística en la definició d'estratègies, models docents i de recerca d'acord amb les característiques de cada país o zona geogràfica, i articular-ne la col·laboració amb els responsables acadèmics de les universitats de la Xarxa, d'acord amb el programa de suport a les associacions internacionals de catalanística, aspecte que ja ha abordat profusament el Dr. August Bover.

A l'entorn de la catalanística a les universitats de l'exterior, moltes vegades cal lloar la tasca del professorat adscrit a projectes de recerca que alhora són responsables acadèmics dels estudis catalans en aquestes universitats, pal de paller de l'impuls de tesines de llicenciatura i tesis doctorals sobre estudis catalans (per exemple, aquest hivern una doctoranda de Sheffield ha defensat amb èxit la seva tesi doctoral sobre la sàtira política als dibuixos catalans del segle XX, sota la direcció de la professora Louise Johnson, actual responsable dels estudis catalans en aquesta universitat).

En aquest sentit, Jesús Villalta-Lora, professor de català al King's College des de fa diversos anys i alhora recercador, acaba de defensar la seva tesi sobre l'obra d'Espriu, Estellés i Ponç Pons, des d'un punt de vista etnocultural, seguint la teoria nacionalista d'Anthony Smith: *País i poesia: el discurs etnohumanista de Salvador Espriu, Vicent Andrés Estellés i Ponç Pons*. Sota la direcció de Robert Archer, els seus examinadors van ser Dominic Keown (Cambridge) i Gareth Walters (Swansea), ambdós catalanòfils al Regne Unit. Es tracta de la primera tesi escrita i

defensada en català al King's College! També Laia Darder, actualment professora de català a Brown, acaba de defensar la seva tesi de doctorat sobre traducció i cinema a la Universitat de Sheffield (on ha estat professora de català fins al curs 2010-2011), tesi dirigida per Louise Johnson, del Departament d'Estudis Hispànics, i Roel Vismans, del Departament d'Estudis Germànics: *Style as a translatable dimension of language: the applicability of the translation of style in animated films*.

O la Universitat de Lancaster, amb els estudis catalans dirigits per Frederic Barberà, també ha servit de plataforma docent i investigadora per a diversos professors recercadors, avui docents a altres universitats. S'hi han format i doctorat, per exemple, Jordi Cornellà (ara professor a la Universitat de Bangor, al Regne Unit), especialista en la censura en la literatura de postguerra, o la filòloga Maria Pujol Valls, professora de literatura infantil i juvenil de la Universitat Internacional de Catalunya, que va presentar el novembre de 2011 una tesi doctoral sobre l'obra de l'escriptor Josep Vallverdú (*La trajectòria de Josep Vallverdú: entre l'activisme cultural i el talent literari*), com a resultat d'una estada de sis anys en aquesta universitat, on Pujol va fer de lectora de català en el Departament de Llengües Europees.

I un darrer aspecte sobre la promoció de la catalanística a l'exterior. És sabut que l'IRL i la Fundació Congrés de Cultura Catalana convoquen anualment el Premi Internacional Ramon Llull. En la XXI edició el reconeixement va recaure a l'Associazione Italiana di Studi Catalani, creada el 1978, per la seva trajectòria i el seu impuls a la recerca a través de l'organització de col·loquis internacionals d'estudis catalans i de les seves publicacions, entre les quals cal destacar els tres primers números de la *Rivista Italiana di Studi Catalani*. En la XXII edició, dins el marc dels Premis de la Fundació Ramon Llull, es va atorgar el guardó al lingüista alemany Georg Kremnitz, romanista reconegut i catedràtic emèrit de la Universitat de Viena, per la seva recerca i defensa del català al llarg de tota la seva trajectòria acadèmica.

I a tall de colofó, i només a tall d'exemple del grau d'especialització del professorat catalanòfil adscrit a universitats de l'exterior, podem citar les cinc conferències inaugurals de sengles actes d'inauguració del curs acadèmic dels estudis catalans a l'exterior que l'IRL ha organitzat els darrers anys a diverses universitats dels Països Catalans en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats.

En l'àmbit de la literatura catalana medieval hi destaquen tres aportacions:

- *Ramon Llull, Venècia, Gènova i la Mediterrània*, de Patrizio Rigobon, professor recercador a la Universitat Ca' Foscari di Venezia, que va tenir lloc a la Universitat de les Illes Balears el 7 de novembre de 2008.
- *Ausiàs Marc i nosaltres*, a cura de Robert Archer, catedràtic del King's College de Londres, un any més tard, el 7 de setembre de 2009, al Palau Ducal dels Borja, a Gandia.
- *Figuracions del jo en Jaume I i en la literatura medieval*, a càrrec del Dr. Roger Friedlein (Universitat Ruhr de Bochum), pronunciada el 30 de setembre de 2011 a la Universitat Jaume I de Castelló.

I dues aportacions en l'àmbit de la literatura contemporània:

- *Els murs de l'espai sobreixen de blau. El combat per la bellesa en la poesia de Màrius Torres*, a càrrec de la Dra. Anna Sawicka (Universitat Jaguella de Cracòvia), impartida el 20 de setembre de 2010, a la sala Víctor Siurana de la Universitat de Lleida, acte amb el qual l'IRL s'adheria als actes d'homenatge al poeta Màrius Torres en el centenari del seu naixement.
- *Solitud a la ciutat: Víctor Català i Mercè Rodoreda*, a cura del Dr. Brad Epps, de Harvard University (i, des d'aquest any, catedràtic a la Universitat de Cambridge), lliçó pronunciada el passat 28 de setembre de 2012 al Paraninf de la Universitat de Barcelona, dins els actes de commemoració del 10è aniversari de l'IRL.

I acabo amb una citació del darrer paràgraf —una prosa poètica— d'aquesta lliçó inaugural de Brad Epps a l'entorn de les novel·les *Solitud* i *La plaça del Diamant*...

“Amor i mort, una antiga parella que es reactiva a cada lectura, entreteixint dos textos curulls de ressonàncies, intertextuals i també interpersonals. Aquestes ressonàncies ens impliquen, malgrat les nostres diferències, a tots, lectors i autors. Rodoreda declarà que el seu avi li llegia les obres dels ‘grans mestres’ catalans, incloent-hi les de Víctor Català. M'agrada imaginar-me Caterina Albert, ja molt velleta, agafant el llibre de Rodoreda i fent que algú li'n llegeixi un passatge, potser somrient mentre escolta en silenci, en un impossible encontre entre les dues autores, barrejades com els ocells al final de *La plaça del Diamant* que, banyant-se en un toll d'aigua, barregen el fang amb el cel reflectit: les dues, malgrat els moments amargs,

‘contentes’...” (Brad Epps, *Solitud a la ciutat: Víctor Català i Mercè Rodoreda*, Barcelona: IRL i XVU, 2012, p. 21).

Gràcies per la vostra atenció.